

Sára Ernő

Jelbeszéd

■ Jean Cocteau, francia költő, grafikusművész, filmrendező mondotta egyszer: Az irodalom legnagyobb remekműve nem egyéb, mint egy összekevert ABC. Az ABC betűi egyezményes absztrakt jelek. Miért az „A” az a, és miért a „B” a b?

Mert egyszer így tanultuk meg, és azóta sem felejtettük el. Húsz- vagy harmincegynéhány furcsa jellel – lehatárolt kis rajzokkal – minden emberi gondolat kifejezhető, visszaadható!

A közlekedési táblák legtöbbször szintén egyezményes absztrakt jel. Sokukat már ismertük, mielőtt beiratkoztunk volna az autósiskolába, hogy megszerezzük a vezetői engedélyünket. Meg kell a jelentésüket tanulni, mert önmagában egy tábla nem mond semmit. Absztrakt jel, mint a betű.

Változnak a jelek (piktogramok). A világ egymástól legtávolabbi pontján, más-más kultúrában élő emberek is – mintegy ötven év leforgása alatt – könnyedén értelmezik a piktogramok jelzéseit. Ezek az irányt, szolgáltatást, célpontokat ábrázoló absztrakt jelek áthidalják a nyelvi vagy írásbeli nehézségeket.

Változnak a jelek (ideogramok, változó kulturális jelek). Reménytelen vállalkozás lenne tőlem – akár érintőlegesen is – visszatekinteni az ősember fennmaradt jeleire, az őskultúrák kőbe, fába, bőrbe vésett, festett, rajzolt, égetett kultikus vagy rituális szimbólumaira. A sumér, babiloni, egyiptomi, a görög, perzsa, etruszk, latin, zsidó világ szakrális és katonai jelképeire, a kereszténység szimbolikájára. A hunok, avarok, sarki népek, a vikingek, gótok, germánok, frankok, normannok motívumvilágára. Az azték, inka, maja, tolték stb. kultúrák jelképvilágára. A keleti nagy kultúrák – Kína, Japán, Tibet, India – gazdag szimbólumvilágára és képírására. Hiszen a kínai írásjelek nagyobb részének ismerője már maga is tudós! Folytathatnám az afrikai kultúrák, a déltengeri szigetek,

az iszlám és az arab világ szimbolikájával! Mit jelképeznek, mit sugallnak, mit hirdetnek? Hiedelmet? Mániát? Hatalmat? Esményeket? Életformát?

Emblématablók (emblémák). Amire vállalkozhatok, az nem több, mint a mögöttem lévő negyven év embléma-tervezési, -gondolkozási vonulatának és oda-visszaható változásainak bemutatása munkáimon keresztül. Embléma, Signet, Symbol, Trademark, logotypia, pictogram, ideogram, és folytathatnám még az elnevezéseket.

A hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig (múlt század!) tartó időszakot a letisztult, kiérlelt formák jellemezték. A világ szinte egy fejjel gondokozott és egy kézzel dolgozott, a cél a hosszú távra tervezés, az időtlenség biztosítása, a pillanatnyi kordivat kiszűrése.

Az emblémákat az „örökkévalóságnak, az időtlenségnek” tervezzük. Letisztítani mindent, amit a ma divatja odakívánna, mert az holnapra már meghaladott lesz, és fanyar vagy szánakozó mosolygásra ingerel. Tiszta, kiérlelt szerkezetek, kidolgozott, átgondolt tömegek, törés nélküli ívek, egzakt kicsinyíthető-nagyítható formák.

A nyolcvanas évek vége felé érezhetővé vált világszerte, hogy kezd kifulladásra, beszűkülni a geometriai elemekből vagy betűkből építkező jelkép elkészítésének lehetősége. Sok lett a hasonlatosság. A japánok tematikus könyveket adtak ki (emblémák A-tól Z-ig), de hasonló módon a kör-, a háromszög-, a négyszögformák alkalmazásairól. A *Graphis* című folyóirat 100. száma 250 oldalnyi szimbólumot közölt egyetlen témáról, a napról. A tervezők személyesebb, intimebb hangot kerestek, érdeklődésük és figyelmük visszakanyarodott a rajzhoz.

A rajz a kifejezésnek olyan alapvető megnyilvánulása, mint a hang és a beszéd.

A rajzolás, akár az éneklés vagy a tánc, akár a szeretetszerelem, a lélegzés vagy a járás, az egyszerű dolgok közé tartozik. Csakhogy általában ezek az egyszerű dolgok néha igen összetettek és szövevényesek. Ebben a szöve-

vényességben nagy kelepce rejtőzik: a melléfogások, közhelyek és holtvágányok csapdája.

A rajzot nehéz kiértékelni. Nehezebb, mint a beszédet.

A beszéd tünékeny láncolat, a rajz maradandó szövet.

Azokra a néha nyafogó vagy néha korholó megjegyzésekre, hogy ez alkalmazott és nem autonóm művészet, az a válaszom, hogy az autonómia önmagában nem vonzóbb, mint egy elszabadult rózsaszín léggömb – szép, talán szeretem is nézni, ha van rá időm –, de nem szimbolizálja sem az emelkedettséget, sem a szabadságot, és végképp nem rendelkezik sem a zászló, sem a szerszám rangjával! Maga az autonómia olyan fogalom, amely kizárja, hogy rá mint rangra, aspirálni lehessen. Ha ez valakinek rangot jelent, akkor az illető régen feladta saját autonómiáját.

Az ember nem aspirálhat arra, hogy hangoztassa, hogy autonóm, mint ahogy nem mondhatja, hogy okos vagy szerény – az ostobaság és a gőg látszatának veszélye nélkül. A véleményem az, hogy nem műfajok, hanem művek képesek rangra emelkedni. A gondolat és a kiérlelt formák fontosságát megelőzi az egyre szűkülő határidő kényszere...

Komputerek, laptopok, levilágítók, printerek, rajzoló és kivágó plotterek, analóg és digitális proofok, belső és külső winchesterek, optikai tárolók, zipp, jazz, floppy, CD- és DVD-lemezek, írók és olvasók, lézervágók. Program Word, Iomega, Corel Draw, Adobe Reader, iPhoto, Photo Boot, iTunes, iCal, Face Time, SyQuest, Thunderbird, Safari, Dashboard: digitalizálás, digitalizálás, digitalizálás...

Tervezz emblémát holnapra!

Ebben a megbízásban, elvárásban benne van az igény, és benne van a várható eredmény is.

A tervezőművész a tanult, a mesterektől kapott-ellesett, valamint az évek során tapasztalt szakmai ismeretek birtokában egyedi és megkülönböztethető alkotásokat igyekszik létrehozni. Ez egy magatartás, etikai alapállás, mely hasonlóan fontos, mint az egyéni kvalitás. Kapott információk alapján végzi a munkáját, sokszor visszakutatva a végtelen kultúrtörténetbe. Aktuális – évfordulós – felvetés, hogy a „nagy háború” után a pusztításban is jeleskedő gép lett az Isten, és ez a felfogás máig csak erősödik. Ma sokan azt hiszik, hogy a számítógép magától dolgozik. Ehhez szabják az időt! Meg kell érteni a feladatot, gondolkodni kell, megoldásokra jutni, és azt kell végrehajtani az új technika teljes eszköztárával. A gép megjelenése iparággá züllesztette a tervezőgrafikát, és hozta magával annak minden negatívumát is. Tartósan lehetetlen harminc napon keresztül olyan feladatokkal foglalkozni, amelyekből csak három,

maximum tizenhárom napig lehet megélni. A tapasztalat arra mutat, hogy azon tényezők, melyek az élet különböző területeire befolyást gyakorolnak, az alkotóművészetre ugyanúgy kihatnak. A változásokban néha egyetlen csepp, egyetlen milliméterben jelentkező eltérés is végzetes lehet. A gép által felajánlott lehetőségek kísértetiesen egyformák, a látványmanírok közhelyszerűek, azonos programok azonos gyomraiból fordulnak ki gombnyomásra. (Az emberiség megállíthatatlan „fejlődése” elérte a madáchi falanszter vízióját.)

Ebben a szatócsvilágban, általános érvénnyel a „vásárolj, cseréld, dobd ki” vezényszót üvöltik! Egyaránt értelmezve ezt a szellemi teljesítményekre és a tárgyi produkciókra.

1992-ben elhatározás született, hogy 54 év kimaradása után megrendezik a Magyarok III. Világkongresszusát. Csoóri Sándor felkérésére kezdtem az új jelkép tervezésébe. Az embléma kettős motívumra épül, arra a kettősségre, ami máig is jól érzékelhető. Két formavilág, az egyik, amelyet magunkkal hoztunk – a szanszkrit–perzsa, honfoglalás kori indafonat –, melynek alapmotívumát a bécsi Schatzkammerben őrzött X. századi magyar fejedelmi szablya markolatán, hüvelyveretein és övszíjvégein lehet látni. Ez az életfáva szervezett indafonat körülöleli az embléma középpontjában elhelyezkedő magyar címet, az ezeréves európai keresztény állam szimbólumát. Amivel érkezünk, amit hoztunk magunkkal, és máig megőriztünk – és amit felépítettünk itt Európában, a Kárpát-medencében, 1000 esztendő alatt. Az emblémát a világkongresszus öt kontinensről összehívott küldöttközgyűlése közfelkiáltással fogadta el 1992 nyarán.

A Magyar Nemzeti Bank feladata, hogy őrködjön a forint és a magyar gazdaság biztonsága felett. Mi lehet annál kifejezőbb, mint ahogy az anya őrködik a gyermeke biztonsága felett. Tulajdonképpen egy Mária, de a gyermek – a magyar gazdaság – már serdülőkorban van. 1991-óta a Bank emblémáját már ötödször változtatják.

Angliában száz éve változatlanul az Angol Nemzeti Bank szimbóluma Britannia. (Nekik Britanniájuk van, nekünk Patrónánk vagy Szűz Máriánk.) Egy jegybanknál a változatlanúság jelenti a stabilitást, a megbízhatóságot. A Nemzeti Bankok feladata nem azonos a kereskedelmi bankokéval, ahol a jelkép akként változhat, ahogy adják-veszik ezeket a pénzintézeteket.

2008-ban a Nemzeti Bank emblémája három olvashatatlan betű lett. Az MTV 1 hajnali adásába engem hívtak be, hogy a közönség számára tegyem értelmezhetővé az új emblémát. Megtettem, táblára rajzoltam és értelmez-

tem a három betűt, elmondtam, hogy ez egy „m”, ez egy „n” és ez egy „b”. Kifejtettem itt is és több fórumon is, hogy sajnálatos az a szellemi-formai leszegényedés, amikor egyedi, jól értelmezhető, meghonosodott allegóriával köthető vizuális jelet makogó betűkre cserélünk. Ez ma sajnós általános jelenség.

A címer bizonyos szabályok szerint meghatározott mázaból és alakokból formált kép, amelyet megkülönböztető vagy ismertető jelvény gyanánt használnak azok, akiket megillet. Címernek csak az tekinthető, ami megfelel bizonyos feltételeknek, hogy a címerkép pajzsba legyen foglalva, vagy régi jog vagy fejedelmi adomány által el legyen ismerve, és hogy átörökölhető legyen. A legtöbb nyelv találóan a címert fegyvernek nevezi. E jelvényeket leginkább a kopja zászlaján, a sisakon, a vasmellen és főleg a pajzson viselték, s e helyeken feltüntetve céljuk volt, hogy messze felismerhetőek legyenek.

Összefoglalás

Jel, Jelbeszéd! A kifejezés szerteágazó és mélyreható, mert szinte mindent felölel. Folyamatosan jeleket adunk egymásnak, környezetünknek és a világnak. A jel lehet egy betű, egy rajz, kép vagy tárgy, de jel a tekintet, az arcjáték, maga az alkat, a testtartás és a mozgás, az elhangzott vagy leírt szó, a letaposott fű, a repedés a falon, a nevetés, a gyerekzsivaj, a hívás, az elutasítás, a szomorúság, a kiáltás, a viselet, az illatok, az egészség vagy annak hiánya, a motiváció, a szeretet, az öldöklés; és jel a választás, jövőnkre vonatkozó meghatározásainknak és cselekedeteinknek minden részlete.